

Невгад В. В.,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ СВІДКА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБІВСТВА, ВЧИНЕНГО У СПОСІБ, НЕБЕЗПЕЧНИЙ ДЛЯ ЖИТТЯ БАГАТЬОХ ОСІБ

TACTICS OF INTERROGATION OF A WITNESS DURING THE INVESTIGATION OF A MURDER COMMITTED BY A WAY DANGEROUS TO THE LIVES OF MANY PEOPLE

У статті визначено основні категорії свідків, які підлягають допиту в процесі розслідування вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб. Сформульовано предмет їх допиту. Особливу увагу приділено специфіці допиту свідків вбивства, оскільки саме ця група свідків реально оцінює небезпеку способу цього виду злочину.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, криміналістична методика, розслідування вбивств, тактика допиту, свідок, очевидець убивства.

В статье определены основные категории свидетелей, подлежащих допросу в ходе расследования убийства, совершенного способом опасным для жизни многих лиц. Сформулирован предмет их допроса. Особое внимание удалено специфике допроса очевидцев убийства, поскольку именно эта группа свидетелей реально оценивает опасность способа данного вида преступления.

Ключевые слова: уголовное производство, досудебное расследование, криминалистическая методика, расследование убийств, тактика допроса, свидетель, очевидец убийства.

The article identifies the main categories of witnesses who are subject to interrogation during the investigation of a murder committed in a manner dangerous to the lives of many people. The subject of their interrogation is formulated. Particular attention is paid to the specifics of the interrogation of an eyewitness to the murder, since it is this group of witnesses who really assesses the danger of the method of this type of crime.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, forensic procedure, investigation of murders, tactics of interrogation, witness, witness of murder.

Допит є невід'ємною, обов'язковою та найпопулярнішою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування будь-якого злочину. Він є ефективним засобом одержання доказів. У результаті його проведення отримується або перевіряється значна частина відомостей про злочин, встановлюється час, місце та спосіб вчинення кримінального правопорушення. Успішне вирішення завдань допиту потребує від слідчого, прокурора творчого підходу до його проведення, майстерності і знання тактичних прийомів. У зв'язку з тим треба навести вислів відомого криміналіста Ганса Гроса, який зауважив, що свідок невмілому слідчому або нічого не розповість, або розкаже несуттєве чи зовсім невірне, і той самий свідок дасть досить правдиві, точні і докладні свідчення тому слідчому, який зуміє заглянути в його душу, зрозуміти його і зуміти з ним зійтись [1, с. 45–46]. Тому перед криміналістичною наукою постають завдання розроблення ефективних науково-обґрунтovаних рекомендацій із тактики допиту під час розслідування різних видів і груп злочинів, зокрема умисних вбивств. Оскільки вбивства, відповідальність за вчинення яких передбачена п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, вчиняються у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, допит свідків у цій категорії кримінальних проваджень відіграє під час доказування ключову роль. Адже саме свідки, зокрема очевидці таких убивств, можуть надати інформацію, що підтверджує або спростовує загально небезпечний характер способу цього кримінального правопорушення.

Проблеми допиту свідків під час розслідування убивств розглядали у наукових працях вітчизняні вчені-криміналісти: В.П. Бахін, В.О. Коновалова, М.В. Костенко, М.І. Порубов, О.С. Сайнчин, В.Ю. Шепітько та ін. Незважаючи на чималу кількість наукових досліджень із тактики проведення допиту та солідну кількість робіт із розслідування вбивств, тактичні особливості допиту під час розслідування вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, залишилися поза увагою. Загалом автори, досліджуючи тактику допиту свідків або підозрюваних, наводять загальні рекомендації, що підходять до будь-якого допиту, без урахування особливостей цієї категорії вбивств. Отже, можна констатувати, що наукові роботи з тактики допиту під час розслідування вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, практично відсутні. Вказані обставини зумовила нас детально зупинитись на з'ясуванні тактичних особливостей проведення допиту свідків під час розслідування вказаної категорії злочинів.

Метою статті є формулювання предмета допиту свідків під час розслідування вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб.

У процесуальній, криміналістичній та судово-психологічній літературі допит розглядається в різних аспектах. Допит визначають як процес отримання від допитуваної особи інформації про відомі її обставини, що становлять предмет доказування у справі [2, с. 14], процес взаємної розумової

та інформаційної діяльності, взаємодії допитуваного і слідчого з метою встановлення фактів, обставин, які мають значення для справи [3, с. 57–58], комплекс пізнавальних та логічно-засвідчувальних операцій, що виконуються спеціально уповноваженими суб'єктами кримінального судочинства з метою отримання та закріплення свідчень, що мають значення для кримінального провадження [4, с. 388]. У наукових дослідженнях Л.Д. Удалова наголошує, що комунікація в професійному спілкуванні слідчого не тодіжна просто обміну інформацією, оскільки між слідчим і його партнерами по спілкуванню неминуче виникають як функціонально-рольові, так і міжособистісні відносини, а тому, на думку вченої, слідчий має вміти переборювати (унікати) конфліктне спілкування [5, с. 14, 15]. Отже, як бачимо, у науковій літературі достатньо широко висвітлено питання сутності допиту та тактики його проведення. З урахуванням аналізу наукової літератури та законодавчих положень варто зрозуміти, що сутність допиту можна розглядати як із процесуальної, так і з криміналістичної позицій. Натомість тлумачення має привести до розуміння сутності допиту крізь призму законодавчих положень та його правової природи.

З процесуальної точки зору, допит – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в отриманні слідчим, прокурором від підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта відомостей щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Таке визначення зроблено з урахуванням аналізу положень ст.ст. 95, 224 КПК України. Задля розуміння криміналістичної природи допиту необхідно враховувати такі обставини: 1. Допит є різновидом пізнавальної діяльності. 2. Пізнавальна діяльність у процесі допиту відбувається в режимі спілкування, що супроводжується безпосереднім особистісним сприйняттям слідчим допитуваної особи. Допит як слідча дія має яскраво виражений комунікативний характер. Особливістю міжособистісного спілкування під час допиту виступає ініціатива, яка походить від слідчого. 3. Пізнавальна діяльність у процесі допиту характеризується ретроспективною спрямованістю. 4. Пізнавальна діяльність слідчого в процесі допиту регулюється низкою кримінально-процесуальних норм [6, с. 10–11]. Отже, з урахуванням вказаного варто визначити, що допит є пізнавально-комунікативною, законодавчо регламентованою діяльністю, у процесі якої слідчий, прокурор у межах кримінального провадження отримує від допитуваної особи відомості, що мають ретроспективну спрямованість.

Загальновідомо, що показання свідків, отримані у процесі допиту, є найпоширенішими доказами в кримінальному провадженні. У зв'язку з тим під час розслідування вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, слідчому, прокурору особливу увагу варто приділити допиту свідків. На відміну від потерпілого, свідок дає показання про обставини кримінального правопорушення,

а також зовнішність злочинця більш об'єктивно, внаслідок того, що він менше піддавався емоційному впливу злочину. Тому допит свідка доцільно здійснити якомога швидше після вчинення злочину. За проведеним нами дослідженням, допит свідків у вказаних категоріях кримінальних проваджень проходить, як правило, в умовах безконфліктної ситуації.

Аналіз матеріалів слідчої практики розслідування кримінального правопорушення, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, дає змогу визнати категорії свідків, які підлягають допиту за цією категорією вбивств: 1) очевидці вбивства; 2) медичні працівники, які надавали потерпілому медичну допомогу після вчинення злочину; 3) працівники рятувальних служб (ДСНС), 4) працівники патрульної поліції, які прибули за викликом на місце злочину, затримували підозрюваного; 5) свідки з числа близьких родичів чи знайомих потерпілого; 6) свідки з числа родичів чи знайомих підозрюваного; 7) інші особи, яким відомі відомості, що мають значення для кримінального провадження.

Варто цілком погодитись із В.О. Коноваловою, яка вказує, що залежно від того, кого допитують (свідка або обвинуваченого), предмет допиту конкретизується. Окрім обставин можуть не підтверджуватися, інші будуть з'ясовані найбільш повно [7, с. 6]. У зв'язку з тим доцільне формулювання типового переліку питань із метою проведення допиту свідків у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

У загальному вигляді предмет допиту очевидця за фактом вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, включає з'ясування таких обставин: за яких обставин свідок опинився на місці події; де на момент вчинення злочину перебував свідок; на якій відстані він спостерігав подію; чи знає свідок потерпілого; чи були на місці вчинення злочину інші особи та яка їх кількість, чи відомі вони свідкові; яким чином потерпілій (потерпілі) оказался на місці вчинення злочину; яким чином убивця оказался на місці вчинення злочину; скільки злочинців було на місці події; якщо злочинців було кілька – дій кожного з них; скільки було потерпіліх, які дій вони вчиняли (чи був супротив з їх боку); яка поведінка зловмисника щодо потерпілого (чи розмовляв із ним, чи залякував); яке знаряддя злочину використовував вбивця та яким чином; коли настала смерть потерпілого – миттєво чи через деякий час; чи перешкоджав хто-небудь злочинним діям; чи була надана потерпілому допомога; якими були дії злочинця щодо потерпіліх (чи намагався він допомогти окремим потерпілім); чи знає свідок злочинця та чи зможе його впізнати (якщо так, то за якими ознаками), особливі прикмети злочинця; дії вбивці після вчинення злочину; яким чином нападник покинув місце події (чи використовував транспортний засіб).

Варто наголосити, що під час розслідування вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, реальність небезпечної способу цього виду злочину має оцінюватися не абстрактно, а в конкретній обстановці його вчинення. Так, задля

з'ясування наявності чи відсутності реальної небезпеки для життя інших осіб очевидцю вбивства необхідно задати питання щодо наявності на місці скоєння злочину інших осіб, окрім потерпілого, або щодо того, чи могла бути спричинена шкода кільком особам з урахуванням певного знаряддя злочину (вибухових пристрій, паливних матеріалів). Наприклад, якщо злочинець здійснив постріли в напрямку потерпілого, то на якій відстані від потерпілого знаходились інші особи, чи здійснював він прицільні вистріли або автоматичними чергами в напрямі не лише однієї особи. Якщо злочинець застосовував вибухові пристрій, то необхідно з'ясувати, скільки осіб знаходилося у радіусі дії певного виду вибухового пристроя, чи було його застосовано в місцях масового перебування громадян.

Якщо злочин вчинено шляхом підпалу, у свідка, окрім загальних обставин вчинення вбивства, варто з'ясувати: хто і коли виявив пожежу; де почалося загоряння; що горіло, який був колір диму і полум'я; хто останнім був у приміщенні; звідки почалося гасіння пожежі.

Іноді очевидці вбивства намагаються ухилятися від спілкування зі слідчим і якомога швидше покидають місце злочину, щоб не бути залученими до кримінального провадження як свідки. Така ситуація пояснюється наявністю страху у свідків за своє життя чи близьких. У зв'язку з тим оперативним та слідчим працівникам необхідно вжити заходів задля встановлення очевидців вбивства. На думку В.І. Боярова, з метою виявлення очевидців досить результативно використовувати можливості телебачення, преси і радіо, особливо коли гарантується анонімність та вказується телефон, за яким можна повідомити дані, що цікавлять слідство [8, с. 76].

Друга група свідків, що мають бути допитані під час розслідування цієї категорії вбивств, – медичні працівники, які надавали потерпілому медичну допомогу після вчинення злочину. У практичній діяльності трапляються випадки, коли злочин, передбачений п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, вчинено без свідків та інформацію про подію злочину отримано з повідомлення працівників закладів охорони здоров'я про встановлення ними факту завдання тілесних ушкоджень. У такому разі допит медичних працівників як свідків є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією.

Так, наприклад, під час розслідування кримінального провадження № 12017180010006257 від 19.09.2017 р., досудове розслідування в якому проводилося Рівненським ВП ГУНП у Рівненській області, встановлено таке: 19.09.2017 р. у період з 2:38 до 2:45 гр-н Л. здійснив напад на гр-ку Ф. із застосуванням електрошокера та згвалтував потерпілу. Після згвалтування гр-н Л. наніс потерпілій численні удари ножем в область живота, рук та ніг, а також здавив обома руками її шию, що загрожувало її життю в момент заподіяння, внаслідок чого вона втрачала свідомість та не подавала ознак життя. Одразу після цього, продовжуючи свої дії, гр-н Л., бажаючи настання смерті потерпілої і свідомо припускаючи настання смерті інших людей у будинку,

відкрив камфори та духовку газової плити на кухні, з яких почав іти газ, та пішов із квартири, зачинивши за собою із зовнішньої сторони замок вхідних дверей, залишивши ключ у замку. Однак смерть гр-ки Ф. не настала, оскільки їй вдалося, відчинивши замок вхідних дверей, вийти з квартири та звернутися за допомогою до сусідів, які спільно з нею вимкнули газову плиту та таким чином запобігли поширенню та вибуху газу. У цьому кримінальному провадженні як свідки були допитані працівники швидкої медичної допомоги, які приїхали за викликом та надавали допомогу потерпілій жінці.

Специфікою предмета допиту медичних працівників під час розслідування вбивств вказаної категорії є встановлення таких обставин: в якому стані перебував потерпілий (чи були ознаки життя, які тілесні ушкодження виявлено); чи розповідав щось потерпілий про подію злочину; скільки виявлено постраждалих осіб; хто перебував біля потерпілого на момент надання йому допомоги; яку медичну допомогу вони надавали потерпілому.

Як зауважує Є.В. Кузьмічова-Кисленко, задля встановлення психологічного контакту з медичним працівником слідчому необхідно володіти деякою основною медичною термінологією. Знання медичних термінів необхідні і для розуміння слідчим показань, які медичний працівник надає. В деяких випадках задля відтворення слідчому інформації, що його цікавить, лікарів необхідно використати медичну документацію (історія хвороби, амбулаторна картка, книга реєстрації викликів невідкладної або швидкої допомоги, реєстраційна картка інше). Тож у деяких випадках допит медичного працівника доцільно проводити за місцем його роботи [9, с. 356].

Особливістю вчинення злочинів, передбачених п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, є те, що вони вчиняються за допомогою таких знарядь, як, зокрема, хімічні (отруйні) речовини або паливно-мастильні матеріали. У разі вчинення вбивства шляхом підпалу або отруєння на місце події війжджають працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Порядок спільнih дій НП України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних із пожежами, затверджено наказом МВС України від 24.07.2017 р. № 621 [10].

Дослідження матеріалів досудового розслідування свідчить про те, що у разі здійснення вбивства, вчиненого у спосіб, небезпечний для багатьох осіб, зокрема шляхом підпалу, бажано проводити допит працівників ДСНС як свідків. Так, наприклад, під час розслідування кримінального провадження, досудове розслідування в якому проводилося СВ Нікопольського ВП ГУНП у Дніпропетровській області, встановлено, що гр-н К. спричинив тілесні ушкодження своїй колишній дружині гр-ці I. та умисно за допомогою паливно-мастильних матеріалів здійснив підпал кімнати, в якій вона знаходилась, після чого, зачинивши за собою вхідні двері, зник у невідомому напрямку, тим самим позбавивши потерпілу змоги

самостійно покинути палаючу квартиру. У наведеному кримінальному провадженні як свідки були допитані працівники ДСНС.

Специфіка допиту працівників рятувальних служб полягає у з'ясуванні обставин та причин виникнення пожеж, а також умов, що привели до їх виникнення і поширення. У разі вчинення вбивства шляхом підпалу у працівників ДСНС треба з'ясувати: в якому стані перебували запори дверей і вікон на момент їх прибууття на місце пожежі; чи виявили вони пристрій або засоби підпалу; що ім відомо про поведінку окремих осіб під час пожежі; які зміни внесли в обстановку місця злочину; чи пересувались під час гасіння приміщення матеріальні об'єкти, що в ньому знаходяться (якщо так, то яким чином).

Під час допиту працівників патрульної поліції, які здійснювали затримання злочинця, варто встановити специфічні обставини, зокрема: чи був злочинець сам; якою була поведінка підозрюваного (чинив опір, відмовлявся від причетності, чим пояснював свою знаходження на місці та ін.) [11, с. 92].

На початковому етапі розслідування, відразу ж після огляду місця події необхідно допитати родичів і близьких потерпілого, а також осіб, які мають певне відношення до жертви злочину (знайомі, колеги по роботі, сусіди). У них з'ясовується докладна характеристика потерпілого, його спосіб життя, сфера діяльності, рід занять, розпорядок дня, коло знайомих і характер взаємин із ними, його поведінка в період, що передував вбивству, обставини останніх днів життя. Особливу увагу необхідно приділити з'ясуванню обставин, що могли б пролити світло на можливі мотиви вбивства [12, с. 272]. У разі, коли особа злочинця невідома, вважаємо, що під час допиту таких

свідків особливу увагу варто приділяти з'ясуванню обставин, які передували вчиненню вбивства, обставин останніх днів життя жертви, характеру ділових зв'язків особи тощо. Доцільно з'ясувати думку рідних та знайомих про конфліктність потерпілого, прагнення до особистого лідерства. Крім того, необхідно встановити, чи були у потерпілого з кимось неприязні взаємовідносини і хто був зацікавлений у його смерті.

Ще одна група свідків, яких варто допитати під час розслідування вбивства, – це родичі або знайомі підозрюваного. Предметом допиту цієї групи свідків виступає з'ясування таких обставин: чи відомо про вчинений злочин; від кого сприйнята інформація про злочинні дії (від злочинця чи з чужих слів); поведінка підозрюваного до вчинення злочину; чи здійснював дії з підготовки знаряддя вчинення злочину (наприклад, саморобний вибуховий пристрій); дані щодо особи підозрюваного.

Отже, допит є однією з складних слідчих (розшукових) дій. Складність допиту полягає в тому, що його організація вимагає від слідчого, прокурора вільного володіння спеціальними прийомами і методами його проведення. Тому позитивний результат допиту свідка залежить не тільки від дотримання усіх процесуальних вимог його проведення, а й від правильного, виваженого застосування слідчим криміналістичних і психологічних знань, вибору ефективної тактики допиту з урахуванням певної слідчої ситуації. Удоцоналення наведених рекомендацій, а також розроблення положень щодо тактики допиту підозрюючих під час розслідування умисних вбивств, вчинених у спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб, є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М.: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
2. Порубов Н.И. Допрос в советском уголовном процессе и криминалистике / под ред. д-ра юрид. наук А.Р. Ратинова. Минск: Выш. шк., 1968. 274 с.
3. Дулов А.В. Тактика следственных действий / А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко. Москва, 1971. 272 с.
4. Кунтій А.І. Тактика допиту неповнолітнього свідка під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 386–393.
5. Удалова Л.Д. Теоретичні засади отримання вербалної інформації у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2007. 33 с.
6. Ахмедшин Р.Л. Тактика коммуникативных следственных действий / науч. ред. Н.Т. Ведерников. Томск: Издательский Дом ТГУ, 2014. 294 с.
7. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Х.:Консум, 1999. 157 с.
8. Бояров В.И. Убийства, совершаемые в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования). Х.: КримАрт, 1997. 132 с.
9. Кузьмічова-Кисленко Є.В. Особливості тактики допиту медичних працівників в кримінальному провадженні. Митна справа. 2014. №. 2. С. 353–357.
10. Порядок спільніх дій НП України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: Наказ МВС України від 24.07.2017 р. № 621 / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17>
11. Іваниця А.В. Організація і тактика розслідування вбивств через необережність: монограф. / Іваниця А.В., Єфімов М.М. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 148 с.
12. Сайнчин О.С. Криміналістичні умови розкриття умисних вбивств. Правова держава. 2008. № 10. С. 267–273.